

Дејан Д. Петровић¹
Универзитет у Београду, Факултет безбедности
Београд (Србија)

321.01:141.7
351.862.4:316.75
Прејледни научни рад
Примљен 26/06/2025
Прихваћен 02/09/2025
doi: [10.5937/socpreg59-59781](https://doi.org/10.5937/socpreg59-59781)

(ЈОШ ЈЕДНОМ) О КОНЦЕПТУ БЕЗБЕДНОСТИ И СКИЦА МОДИФИКОВАНЕ ТЕОРИЈЕ СЕКУРИТИЗАЦИЈЕ

Сажетак: Главни предмет истраживања овог рада јесте појам безбедности. Но, концептуална анализа је обављена на специфичан начин, то јест кроз излагање грубог нацрта модификације популарне теорије секуритизације. Безбедност се посматра као вредност чије је постојање повезано са очувањем етаблираног вредносног система одређеног друштва, што се користи као основа за даље промишљање природе односа безбедности и идеологије. Становиште да безбедност као вредност може бити без потешкоћа укључена у постојеће идеолошке системе, омогућава да она буде предмет Алтисерових државних идеолошких апарата. Коришћењем теорија државе и идеологије француског филозофа превазилазе се главни недостаци теорије секуритизације, односно слаба видљивост структуралних фактора који омогућавају реализацију поменутог процеса.

Кључне речи: појам безбедности, секуритизација, идеологија, државни идеолошки апарати, држава

УВОД

Шта је безбедност?² Ово питање не престаје да заокупљује научну заједницу грубо уоквирену именом студија безбедности. Не чуди нас то, с обзиром на назив дисциплине. Чудно је да упркос апелима за јасније одређење појма који се у

¹ dejan.petrovic@fb.bg.ac.rs; <https://orcid.org/0009-0009-6843-7050>

² Текст Еме Ротшилд (Emma Rothschild) носи истоветан наслов (Rothschild, 1995). Основна ауторкина идеја, изнета у поменутом раду, јесте да теме које се јављају унутар студија безбедности током деведесетих година прошлог века у контексту рефлексивности о централном појму дисциплине постојале су још у периоду између средине XVII века и Француске револуције (Rothschild, 1995, стр. 60–61), када се идејно језгро либерализма кристалисало у облик који је познат данас. Како уводне реченице овог разматрања изражавају сличан сентимент оном који је присутан у тексту Ротшилдове, почетно питање постоји као пригодан симболички чин.

континуитету јављају унутар дисциплинарних граница од педесетих година прошлог века (Wolfers, 1952) па до данас, јасан одговор још увек остаје ван домашаја. Распад Совјетског Савеза и догађаји од 11. септембра 2001. условили су периоде интензивног промишљања безбедности (Baldwin, 1997, str. 5; Booth, 2005, str. 2), које су смењивала раздобља слабијег интересовања за теоријска питања, али заправо, пропитивање централног појма поменутих студија никад није истински престајало.

Болдвин је крајем деведесетих година прошлог века приметио пролиферацију радова у којима се настоји поново осмислити појам безбедности на начин да концепт одговара комплексности друштвенополитичке стварности (Baldwin, 1997, str. 5), док су поменути текстови истовремено понудили мало новог у односу на оно шта је Волферс писао још педесетих година прошлог века³ (Baldwin, 1997, str. 8).

Данас нема неких промена у смислу теоријског третмана безбедности у односу на деведесете године претходног века. Слични текстови, са сличним уводима у којима се скицира стање проблема унутар дисциплине и изнова исти апели, уз све дужи списак догађаја из скорашње историје који захтевају поновно промишљање појма (Jacob, 2017, str. xvii–xix). Истина, ово може да услови својеврстан „замор материјала“ у научној заједници, али то не узрокује аутоматски прелазак описаног теоријског проблема у домен јалових схоластичких акробација. Како напомиње Кен Бут (Ken Booth), безбедност у свим својим формама поново је на врху свих агенди и чини се да ће остати ту у догледној будућности (Booth, 2005, str. 2), па размишљање о централном појму је подједнако важно у савременом тренутку као што је било пре 70 година, упркос осећају трчања у месту.

Било би неискрено тврдити да се овај рад потпуно разликује од поменутих „увек сличних текстова са сличним уводима“, јер као што ће редови који следе показати, то није случај. Дистинкција овог текста се налази пре свега у перспективи, односно у посматрању проблема из социолошког угла⁴. Наиме, у наставку текста ће се изложити још један покушај промишљања појма безбедности који је заснован на три елемента, односно теорији секуритизације, виђења безбедности као идеологије и Алтисерових (Louis Althusser) рефлексии о државним идеолошким апаратима. Претходно је потребно укратко објашњење.

Теорија секуритизације је несумњиво популарна унутар академских кругова који су своја интересовања усмерили на проширење појма безбедности и каталога референтних објеката обухваћених овим концептом током последње три деценије

³ Укратко, Волферс је говорио о томе да (национална) безбедност, попут (националног) интереса може означавати потпуно различите ствари за различите друштвене актере и да често није ништа више до испразне паролe која се користи да би се различите политичке мере „прогурале“ (Wolfers, 1952, str. 481–484). Како Волферс посматра безбедност као вредност, односно меру одсуства претњи по постојеће вредности одређеног друштва (Wolfers, 1952, str. 485), он остатак свог утицајног текста користи за минуциозну анализу утицаја низа фактора, како спољних, тако и унутрашњих у односу на појединачно друштво, који утичу да поменута мера одсуства претњи буде већа или мања.

⁴ Чињеница да тридесетак година постоје критичке студије безбедности којима социолошки увид није стран (Wæver, 2012, str. 52–55), ову дистинкцију чини маргиналном, но опет не и непостојећом.

(Stepka, 2022, str. 18). Но, сам појам секуритизације и теорија⁵ која се око ове категорије развила, не пружа експлицитну дефиницију безбедности⁶, већ се баве процесом дефинисања одређеног проблема као питања безбедности. За сада је довољно рећи да из ове перспективе безбедност јесте оно што се тако дефинише, а дефиниција прихвата као истинита. Појам секуритизације настаје на основи коју чине Остинова размишљања о говорном чину (Austin, 1962), што конструктивистичкој позицији из претходне реченице додаје и проблем који је својствен свим приступима у друштвеној теорији који акценат стављају на делање појединачних актера или, другим речима, делимична или потпуна невидљивост структура које омогућавају стварање и репродукцију услова у којима се одређена интеракција, у овом случају говорни чин, одиграва. Такође, као што ће бити показано у наставку текста, концепт секуритизације је довољно широко дефинисан појам да не искључује постојање безбедности схваћене као вредности, као што то чине Волферс или Болдвин⁷ (Baldwin, 1997, str. 13).

Посматрање безбедности као вредности води до горенаведеног другог и трећег елемента. Одмах треба рећи да се безбедност не посматра као идеологија у овом раду, али се ослања на ауторе који на тај начин посматрају безбедност (Barnet, 1985; Ugilt, 2017), и то у смислу критичког читања⁸. Разлог томе је што су идеологије релативно сложени облици мишљења који никад нису засновани само на једној вредности, што је у овом случају безбедност. Али, самим тим што се прихвата Волферсово и Болдвиново становиште о безбедности као вредности, онда је могуће да се безбедност нађе у склопу неке од постојећих идеологија заједно са другим вредностима попут слободе, једнакости, правде или неких других, у зависности од појединачне идеологије. Државно идеолошки апарати функционишу као средства која омогућавају, помало незграпно, репродукцију услова за репродукцију постојећег поретка. Ово најједноставније подразумева одржавање светоназора у ком је актуелни поредак природни, најбољи и једини могућ. Са друге стране, претходно чини позадину акта

⁵ Бузан (Barry Buzan) и Вивер (Ole Wæver), чија се имена повезују са увођењем концепта секуритизације у студије безбедности, уместо израза *теорија* за приступ који је развијен око поменуте категорије користе конструкцију *аналистички оквир* (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, str. 19). Чини се да ова преференција аутора говори о жељи да нагласе истраживачке потенцијале свог приступа који надиласе границе метатеоријских расправа.

⁶ „У овом приступу, значење појма лежи у његовој употреби и није нешто што можемо аналитички или филозофски дефинисати у односу на то што би било ‘најбоље’“ (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, str. 24).

⁷ Болдвин усваја Волферсово одређење уз минималне корекције. Наиме, овај аутор сматра да формулација „одсуство претњи“ у склопу дефиниције старијег колеге оставља простора за различите интерпретације, те уместо ње предлаже дефиницију безбедности као ниске вероватноће нарушавања постојећих вредности одређеног друштва (Baldwin, 1997, str. 13). Занимљиво је да Болдвин несвесно на сличан начин размишља о безбедности као и Мишел Фуко (Michel Foucault) двадесет година раније. Француски мислилац види у даратању неизвесношћу и вероватноћама једну од фундаменталних карактеристика диспозитива безбедности (Foucault, 2014, str. 38–39).

⁸ Истовремено, ограниченост простора диктира да се у тексту не иде даље од пуког помињања мислилаца који су иницијално подстакли аутора на размишљања о односу безбедности и идеологије. Остаје нада да ће овој теми бити посвећен засебан рад у блиској будућности.

секуритизације нешто видљивијом, односно даје одговор на питања зашто се неко препознаје као особа која поседује ауторитет и легитимитет да дела као актер секуритизације као и који су делови стварности довољно важни да дозвољавају ванредне политичке мере у случају угрожености, то јест успешну секуритизацију. Додуше, треба напоменути да су творци теорије секуритизације свесни неких од поменутих проблема, с тим да решења ретко кад надилазе *ad hoc* појашњења у форми успутне реченице на критичним местима. О томе више у наредном одељку.

Структура рада јесте истоветна претходном објашњењу намере текста. Најпре ће се изложити најважнија места теорије секуритизације, након чега ће простор бити посвећен кратком излагању становишта о односу безбедности и идеологије специфичном за овај рад, да би се наставило одељком фокусираним на Алтисера и државне идеолошке апарате. У закључку ће ови посебни делови заједно творити релативно кохерентну целину која је у бити скица скромне допуне теорије секуритизације.

СЕКУРИТИЗАЦИЈА ИЛИ КАКО ПРИЧАТИ О БЕЗБЕДНОСТИ БЕЗ КОНЦЕПТА БЕЗБЕДНОСТИ

Да би се отклониле могуће недоумице које се могу јавити код читалаца услед наслова одељка, ваља одмах рећи да теорија секуритизације, као и истоимени појам, представља занимљив покушај да се заобиђу проблеми који су, чини се, нераздвојиви од покушаја дефинисања безбедности⁹.

Секуритизација се може посматрати као екстремна варијанта политизације, односно чин којим се одређено питање измешта ван уобичајених оквира политичког процеса помоћу приказивања истог као изузетно важног политичког питања или нечега што је по свом значају изнад политике као такве (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, str. 23). Критеријум који аутори узимају за разликовање секуритизације од других облика политизације јесте приказивање одређеног питања као егзистенцијалне претње (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, str. 24), с тим да се само схватање такве претње разликује од сектора¹⁰ до сектора (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, str. 21–23). На овај

⁹ „Године уложеног труда нису резултовале у општеприхваћеној дефиницији или мери моћи, док је концепт правде традиционално познат по начину на ком ствара подељена мишљења. Не постоји разлог за мишљење да ће са безбедношћу ствари ићи лакше и нема сврхе покушавати“ (Buzan, 1983, str. 11).

Ипак, само реченицу или две касније, Бузан пружа радну дефиницију безбедности као „потрагу за слободом од претњи“ (Buzan, 1983, str. 11) за коју сматра да је адекватна за његово истраживање.

¹⁰ Бузан и сарадници разликују пет сектора: војни, политички, економски, друштвени и сектор животне средине. Такође, критеријум за издвајање сектора као таквог јесте доминантан тип односа, па је војни сектор формиран око односа принуде и силе, политички око односа власти, економски око односа трговине, производње и финансија, друштвени око односа колективних (друштвених) идентитета и, најзад, сектор животне средине око односа човека и биосфере (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, str. 7). Из претходног је могуће видети да појам сектора грубо одговара категорији друштвеног подсистема у социологији.

начин се одређено питање може сматрати секуритизованим уколико позивање на угроженост постојања услови активацију ванредних мера које заобилазе целокупан политички процес као средстава да се таква претња одстрани. Такође, питање да ли претња заиста постоји није примарно да би одређена тема постала безбедносно питање, већ је нужан и довољан услов да се поменута тема представи као таква (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, str. 24).

Но, ово је само половина процеса, јер је за успешну секуритизацију потребно да се и публика којој се одређено питање представља као егзистенцијална претња сагласи са таквом перцепцијом, односно прихвати такву дефиницију ситуације. У супротном се само може говорити о секуритизујућем потезу који је предузео одређени актер, не и о успешној секуритизацији (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, str. 25).

Уколико је читалац упознат са делом *Како деловати речима* (*How to Do Things with Words*) Џона Л. Остина (John L. Austin), препознаће у претходним реченицама, чак и да је прелетео преко уводног одељка, Остинов перформативни, односно говорни чин пресађен у безбедносни контекст уз нешто модификација¹¹. Додуше, Бузан и сарадници су потпуно отворени по питању свог интелектуалног дуга Остину (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, str. 26). Не треба губити из вида да је анализа овог аутора ограничена на интеракције лице у лице или на међуделовање чланова малих група.

Почетна тачка анализе Бузана и сарадника се налази на потпуно супротном крају осе коју чине микро и макро нивои проучавања друштвене стварности. Иако тројица аутора покушавају да својим приступом понуде такво схватање проблема безбедности, које би требало бити делотворно на свим нивоима анализе и применљиво на великом броју референтних објеката, ако не и на свим (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, str. 36), почетак је одувек био у међународним односима (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, str. 1–7). Последица претходног јесте да је број фактора, чији се утицај мора узети у обзир, мултиплицирао у односу на Остинову замисао. Подела области изучавања на секторе омогућава да се поменуто мноштво уоквири у мање целине, али не олакшава превише анализу. Разлог томе је релативна аутономија сектора, која им оставља простор за постојање специфичних правила функционисања, са одговарајућом мрежом односа и положаја који заједно утичу на евентуалну секуритизацију. Ако се свему додају и односи међу секторима, особености које они подразумевају и специфичности ситуација у којима процес секуритизације надилази границе појединачног сектора, бројност релевантних чинилаца се чини једноставно

¹¹ Ако се пажња усредсреди на следећи, истина подужи, цитат, убрзо постаје очито да је довољна једноставна замена неколико кључних речи (извођење, чин, изговор речи и тако даље) речима попут секуритизације и безбедности да би се Остинове рефлексije преобразиле у „костур“ теорије секуритизације:

„Изговарање речи је, заиста, један, ако не и водећи, догађај у извођењу чина (клађења или чега год другог), чије извођење је такође и објекат исказа, али је далеко од тога да је уобичајено, упитно је да ли је икад, једина потребна ствар да би се чин означио као изведен. Уопштено говорећи, увек је потребно да су околности у којима су речи изговорене на неки начин, или начине, прикладне, као што је често потребно да сам говорник или неке друге особе изврше друге акције, биле оне ‘физичке’ или ‘менталне’ акције или чак чинове изговора додатних речи“ (Austin, 1962, str. 8).

обесхрабрујућом. Бузан и сарадници су свесни тешкоћа које су повезане са проучавањем безбедности на начин који предлажу (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, стр. 23), али која средства нуде за њихово разрешење?

Осим наведеног препознавања препрека, тројица аутора нуде скроман број алата за њихово превазилажење. Тачније, поред класификације типова јединица анализе унутар њиховог приступа, односно референтних објеката, секуритизујућих и функционалних актера (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, стр. 36), Бузану и сарадницима на располагању су једино безбедносни комплекси (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, стр. 43).

У случају поменуте класификације, ствари су донекле јасне. Референтни објекти јесу оно чије се постојање перципира као угрожено, док су секуритизујући актери делатници који нешто проглашавају егзистенцијално угроженим. Функционални актери јесу новина у односу на Остинову шему говорник–публика (Austin, 1962) и представљају актере који утичу на динамику одређеног сектора, а да при томе нису ни секуритизујући актер, нити референтни објекат (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, стр. 36). Ту се поставља питање шта су заправо функционални актери? Већ у случају војног сектора где је секуритизација највише институционализована (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, стр. 27–28), аутори наводе да је у неким случајевима тешко јасно разграничити секуритизујуће актере од функционалних, ако се има на уму комплексност савремених држава (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, стр. 56). Ни однос публике, у остиновском смислу, са категоријом функционалних актера није најјаснији. Публика није апсолутно лишена агенције, односно не постоји само да би прихватила или одбацила покушај секуритизације, иако постоји тенденција, како у овој теорији, тако и у теорији говорног чина да се моћ недвосмислено позиционира на страни говорника (секуритизујућег актера) (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, стр. 41). Претходно имплицира да и публика може имати утицај на функционисање одређеног сектора. Још важније, да ли секуритизујући актери морају да увере и функционалне актере у оправданост свог наума или не морају? Бузан и сарадници, осим повремених каталогисања функционалних актера по секторима (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, стр. 56–57, 79, 102–103), не пружају одговор на ово питање.

Што се тиче безбедносних комплекса, они представљају „констелацију безбедносних тема¹²; посебни случајеви секуритизације чине чворишта међу којима се могу повући линије и мапирати комплекс“ (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, стр. 43). Другим речима, у случају успешне секуритизације прате се везе и интеракције које полазе одатле, те се настоји анализирати на који начин дато делање утиче на шири друштвенополитички оквир и где се могуће последице најснажније осећају (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, стр. 42–43). Тако, на сложено питање преплитања утицаја многобројних фактора унутар и између сектора који утичу на могуће случајеве секуритизације, творци истоимене теорије као одговор дају једноставну истраживачку схему.

Чини се да теорија секуритизације, или бар онако како је овде представљена, најбоље функционише у деловима где не одлази превише далеко од свог теоријског узора, то јест Остинових промишљања говорног чина. Како творци теорије постају амбициознији у својој замисли и удаљавају се од говора о безбедности ка вишим

¹² Security concerns.

нивоима анализе, тако се позивање на контекстуалност секуритизације (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, str. 32; 42) све више преображава у својеврсни теоријски *deus ex machina*.

Овде је потребна још једна напомена. Остин, па самим тим и Бузан и сарадници, имплицитно прихвата постојање шире друштвене структуре која условљава реализацију говорног чина на тачно одређен начин, односно постојање говорног чина као таквог, али не разрађује теоријски овај момент структуралне детерминисаности. На пример, само се констатује да одређени појединци могу да изговарају одређене речи у одређеним ситуацијама (Austin, 1962, str. 15–16) или да је одређеним говорним актима могуће демонстрирати моћ (Austin, 1962, str. 154–155, 162) и не иде се даље од тога. Слично и у случају теорије секуритизације, Бузан и сарадници наводе да друштвени капитал секуритизујућег актера који је на позицији ауторитета, мада не нужно и формалног ауторитета, утиче на успешност секуритизујућег чина (Buzan, Wæver, De Wilde, 1998, str. 33). Чини се да је важно за теорију секуритизације промишљање фактора који утичу на овај процес, но поменуто место јесте прво и последње на ком се наводи појам социјалног капитала. Питања која се тичу природе, продукције и репродукције социјалног капитала, заједно са разлогом због ког публика прихвата да саслуша секуритизујућег актера са датим одликама, остају да „висе у ваздуху“. Иако су наведени структурални моменти теорије остали неразвијени, како код Остина, тако и код твораца теорије секуритизације, амбициозност замисли Бузана, Вивера и Де Вилдеа чини овај недостатак осетнијим. Но, ту се истовремено отвара простор за надоградњу теорије који овај текст покушава да искористи следећи траг Алтисерових мисли изнетих у *Идеологији и државним идеолошким апаратаима*. Пре него што се учини овај корак, нужно је размислити о односу безбедности и идеологије.

ИДЕОЛОГИЈА, БЕЗБЕДНОСТ И ИДЕОЛОГИЈА БЕЗБЕДНОСТИ

Чињеница да не постоји општеприхваћена дефиниција идеологије (Heywood, 2005, str. 6) не би требала да изненади било ког делатника у пољу друштвених наука. Како истиче Ендрју Хејвуд (Andrew Heywood), један од разлога за овакво стање је немогућност изолације покушаја дефинисања идеологије од актуелних идеолошких сукоба (Heywood, 2005, str. 6). Чак и у случају доласка до релативно неутралног и објективног одређења идеологије, које ће следити у наставку текста, истом се може упутити критика претеране општости и губитка „критичке оштрице“ (Heywood, 2005, str. 12).

Уколико би се постојећа сукобљена значења идеологије прикупила на једном месту, што чини Хејвуд, резултат тог подухвата би био следећи подужи попис: систем политичких веровања; скуп политичких идеја оријентисаних на деловање; идеје владајуће класе; поглед на свет одређене класе или друштвене групе; политичке идеје које артикулишу класне или друге друштвене интересе; идеје које шире лажну свест међу експлоатисанима или потлаченима; идеје које ситуирају појединца у одређени друштвени контекст и производе осећај колективне припадности; скуп идеја који

се користи за давање легитимности политичком систему или режиму; свеобухватна политичка доктрина која полаже право на монопол истине; апстрактан и високо систематичан скуп политичких идеја (Heywood, 2005, стр. 6).

Без дубљег задирања у свако појединачно значење појма, у тренутне сврхе је довољно задовољити се одређењем Мартина Селиџера (Martin Seliger) где идеологија представља „скуп идеја помоћу којих људи постављају, објашњавају и оправдавају циљеве и средства организоване друштвене акције, без обзира на то да ли стреми очувању, поправљању, искорењивању или реконструкцији датог друштвеног поретка“ (Seliger, наведено према: Heywood, 2005, стр. 12).

Ако се погледа ова дефиниција и упореди са већ наведеним каталогом значења, могуће је приметити да се она, додуше са различитом мером комотности, могу уклопити у њу. Но, шта је са безбедношћу? Прихватањем Болдвинове модификације Волферсовог схватања категорије безбедности, о којој је раније било речи, она постаје ниска вероватноћа нарушавања постојећих вредности одређеног друштва. Корачање по траговима двојице аутора са собом носи и уважавање њиховог схватања природе појма, то јест перцепцију безбедности као вредности. Додуше, особене врсте вредности која без других не може бити. Тачније, без других вредности које могу бити нарушене, према овој дефиницији, сама безбедност мало значи или не значи ништа. Такође, поновни поглед на различита значења појма идеологије указује да се категорија идеје увек јавља у множини, те да једна вредност не чини идеологију, а свакако не вредност која је функција других вредности као што је безбедност, колико год је поједини аутори сматрали централном, то јест кључном (Baldwin, 1997, стр. 18–19).

С друге стране, наведена дефиниција безбедности указује на могућност лаког укључивања ове вредности у шире идеолошке системе. Однос безбедности и идеологије није превише нов предмет проучавања у студијама безбедности и њој сродних/суседних дисциплина, па се чак и секуритизација може посматрати из овог угла као својеврсни наставак традиције која идеологију поистовећује са лажном свешћу присутном међу потлаченима. На који начин су перципиране особености идеологије из перспективе која је ближа поменутој Марксовој замисли, показаће наредни одељак.

РЕПРОДУКЦИЈА УСЛОВА ПРОИЗВОДЊЕ БЕЗБЕДНОСТИ¹³

Шта Алтисер може донети теорији секуритизације? Одговор је већ наговештен и гласи – структуру. С друге стране, приступ француског мислиоца може допринети видљивости структуралних чиниоца који утичу на успешност, односно неуспешност

¹³ Поднаслов је резултат малог поигравања са Алтисеровом формулацијом суштине његовог занимања за идеологију и идеолошке државне апарате. Пошто овај одељак треба да прикаже најважније тачке поменутог сегмента дела француског филозофа, а у ширем контексту размишљања о безбедности, оваква „разиграност“ се чини оправданом. Оригинална мисао Алтисера која је надахнула овакав наслов одељка гласи: „Из тога следи да свака друштвена формација, како би постојала, мора репродуковати услове своје производње истовремено с производњом, како би могла да производи“ (Althusser, 2009, стр. 8).

секуритизујућег чина, пошто се исти у теорији Бузана и сарадника подразумевају, са мало или нимало настојања да се наведени фактори експлицирају¹⁴. Наставак текста биће усредсређен на државне идеолошке апарате и идеологију, то јест на идеолошку интерпелацију.

Алтисер своје рефлексије о држави посматра као разраду Маркових становишта о овој друштвеној институцији изнетих у неколико важних дела¹⁵, као и Лењинове (Владимир Ильич Ульянов Ленин) теорије о држави садржане у *Држави и револуцији*. Модификација поменуте теорије настаје услед примене перспективе фокусиране на репродукцију производних односа (Althusser, 2009, str. 19) и односи се на раздвајање државног репресивног апарата и државних идеолошких апарата унутар државе (Althusser, 2009, str. 27). Државни репресивни апарат¹⁶ представља оне делове који су обједињени начином функционисања и насиљем као главном¹⁷ одликом таквог деловања, или другим речима, све што се у класичној марксистичкој теорији посматра као држава¹⁸ (Althusser, 2009, str. 27). Државни идеолошки апарати или ДИА¹⁹ јесу у свом функционисању обједињени идеологијом владајуће класе (Althusser, 2009, str. 31) кроз коју примарно делају (Althusser, 2009, str. 30). На овај начин је остварена подела рада између репресивног апарата и ДИА, а с циљем репродукције производних односа који су истовремено и односи експлоатације (Althusser, 2009, str. 36). Алтисер наглашава да је разликовање репресивног од идеолошког апарата наговестио Грамши (Antonio Gramsci), али није успео да своја запажања систематизује (Althusser, 2009, str. 26). Основа ове диференцијације проистиче из природе државне моћи и на трагу италијанског мислиоца закључује да владање државом не може бити засновано

¹⁴ Још тачније, мисли се на пружање одговора на питање због чега публика препознаје секуритизујући актер као некога ко оправдано може да говори о безбедности. Идентификација социјалног капитала актера секуритизације од стране Бузана, Вивера и Де Вилдеа као чиниоца успешности секуритизације, овде се интерпретира као неуверљив покушај антиципације евентуалних критика и сходно томе се не узима у обзир. Да је социјални капитал заиста важан део теорије секуритизације, било би очекивано да се овој категорији пружи више простора од једног јединог помена. Но, то се није догодило.

¹⁵ Поменути аутор наводи *Комунистички манифест*, *Осамнаести бример Луја Бонапарте*, *Грађански рат у Француској* и *Класну борбу у Француској* (Althusser, 2009, str. 20, 25).

¹⁶ Алтисер је на овом месту мало конфузан јер наизменично говори о државном репресивном апарату и апаратима (Althusser, 2009, str. 27–28). Како једну страницу касније експлицитно тврди да постоји један државно репресивни апарат и мноштво државних идеолошких апарата (Althusser, 2009, str. 28), у овом тексту се репресивни апарат помиње у јединици.

¹⁷ Репресивни апарат примарно делује путем насиља, а идеолошки секундарно, док је обрнуто у случају државних идеолошких апарата (Althusser, 2009, str. 30).

¹⁸ „Сетимо се да у марксистичкој теорији, државни апарати (ДА) садрже: владу, администрацију, војску, полицију, судове, затворе итд., који сачињавају оно што ћу даље називати државним репресивним апаратима“ (Althusser, 2009, str. 27).

¹⁹ Каталог државних идеолошких апарата према Алтисеровом мишљењу јесте следећи: „религијски ДИА (систем разних цркава), образовни ДИА (систем разних „школа“, јавних и приватних), породични ДИА, правни ДИА, политички ДИА (политички систем, укључујући разне партије), синдикални ДИА, информациони ДИА (штампа, радио и телевизија итд.), културни ДИА (књижевност, лепе уметности, спорт итд.)“ (Althusser, 2009, str. 28).

искључиво на репресији већ подразумева и меру пристанка²⁰. Тако, производња пристанка се спроводи путем ДИА, док се присилом обезбеђују политички услови у којима је таква производња могућа (Althusser, 2009, str. 36–37). Идеологија је ту да обезбеди складно функционисање две групе државних апарата (Althusser, 2009, str. 37), као и стварање имагинарног односа појединаца према реално постојећим условима друштвене производње (Althusser, 2009, str. 56).

Када се погледају саставни делови или појединачни апарати који чине ДИА, готово истог трена постаје видљива преувеличана држава у оквиру Алтисерове теорије. Штавише, како државни идеолошки апарати обухватају све, од породице и цркве, преко права и политике до медија, па чак спорта и књижевности, изједначавају се друштво и држава. Такође, преклапање одређених делова државног репресивног апарата и ДИА, као у случају правних државних идеолошких апарата (Althusser, 2009, str. 28), чини немогућим јасно разграничење ових посебних делова државе. У истом контексту ваља поменути и то да оба дела државе обављају исте функције, додуше у различитим мерама²¹. Алтисер је био свестан проблема разграничења, али решење које је пружио, најблаже речено је конфузно. Наиме, француски филозоф је државни репресивни апарат у потпуности сместио у јавну сферу, док је ДИА највећим делом лоцирао у приватној сфери, уз напомену да су цркве, партије, синдикати, породице, неке школе, значајан део штампе и тако даље, приватни (Althusser, 2009, str. 28–29). Одавде је могуће претпоставити да Алтисер приватну и јавну сферу, у неку руку, поистовећује са приватним и државним власништвом као облицима својине. Остаје нејасно због чега на овај начин користи наведену дихотомију, но пошто неколико редова ниже каже да није битно да ли су институције приватне или јавне, већ је важно како функционишу (Althusser, 2009, str. 29), недвосмислено је да ће одговор изостати.

У брзини прикупљене мане Алтисеровог схватања државе сигурно нису разлог због ког се *Идеологија и државни идеолошки апарати* још увек читају. Трајност и потпуност којом идеологија прожима појединачно постојање посредством различитих друштвених институција јесу упечатљиво описане у већ више пута поменутом делу. Од првих дана свог живота сваки члан друштва је изложен владајућој идеологији најпре у својој породици, па школи и другим идеолошким апаратима, све док биолошка јединка не дође до свог неизбежног краја. Међу ДИА, како Алтисер тврди, у модерним оквирима примат има образовни апарат²² јер „ниједан други државни идеолошки апарат у капиталистичким друштвеним формацијама нема обавезну (и ништа мање

²⁰ „Колико нам је познато, ниједна класа не може поседовати државну моћ током дужег периода времена, а да не остварује хегемонију над државним идеолошким апаратима и кроз њих“ (Althusser, 2009, str. 32).

²¹ Добра илустрација ове двојности јесте институција војске, која је поред своје основне функције имала и важну улогу у распрострањавању званичне државне идеологије међу обвезницима са установљењем модерне војне обавезе од краја 18. века па надаље. Претходно је наглашено у примеру аустроугарске војске где је покушано балансирање немачке хегемоније и мултинационалног састава оружаних трупа кроз праксе пуковских језика (Petrović, 2022, str. 51–54).

²² У преткапиталистичким друштвима на место школе стајала је црква, те је овај мислилац становишта да је Француска револуција међу својим основним циљевима имала и свргавање цркве са положаја доминантног апарата идеолошке репродукције (Althusser, 2009, str. 38–39).

битно, бесплатну) публику, 8 сати дневно, 5 до 6 дана седмично, сачињену од укупног броја деце“ (Althusser, 2009, str. 45). Такође, школа омогућава расејавање идеологије међу ученицима са благим варијацијама које одговарају специфичностима положаја у систему производње који ће заузети по завршетку свог школовања (Althusser, 2009, str. 44). Тако, у Алтисеровој замисли образовни идеолошки апарат има функцију наметања представе о свету владајуће класе у најрањивијој доби, док остали делови ДИА такву интерпретацију стварности одржавају током остатка живота (Althusser, 2009, str. 45). Као што је Алтисеров пријатељ, британски историчар Даглас Џонсон (Douglas Johnson) лепо написао у предговору за постхумно објављену аутобиографију француског филозофа: „Постоје они који уче да владају и они који уче да се њима влада“ (Johnson, 1993, str. xvii).

Из претходног је могуће релативно лако увидети да Алтисер не придаје неки значај појединцу као таквом. Индивидуа постоји само да би репродуковала систем и послушно усваја све што јој државни идеолошки апарати сервирају. Чак и пристајање уз једну или другу идеологију нису резултат вољног акта, јер из Алтисерове перспективе, што ће текст ускоро показати, појединац не бира идеологију, већ обратно. Постоји мијазма фатализма²³ која окружује такву замисао идеологије и државних идеолошких апарата. Алтисера нису занимали еманципација, хуманизам или идеализам марксистичке филозофије, наглашава Џонсон (Johnson, 1993, str. xii). Он је марксизам видео, пре свега, као научну теорију којој је желео повратити револуционарни набој (Johnson, 1993, str. xii). Ипак, чита је напетост између револуционарних тежњи и рефлексива о актуелној друштвеноекономској формацији, ако је људски фактор сведен на скуп живих зупчаника друштвеног механизма.

Мало пре је поменуто да идеологије бирају индивидуе. Како је ово могуће? Одговор на питање очито захтева задржавање на Алтисеровом схватању идеологије. У суштини, француски филозоф модификује Марксово схватање идеологије као лажне свести (Althusser, 2009, str. 49–51), али се не удаљава превише од свог теоријског узора. Идеологија је дефинисана као имагинарни однос индивидуе према реалним условима своје егзистенције (Althusser, 2009, str. 53), при чему идеологије не приказују у лажном светлу постојеће производне односе, него је перцепција појединаца њихове везе са датим односима искривљена (Althusser, 2009, str. 56). Материјалну егзистенцију идеологије представља друштвено делање појединаца или њихова пракса (Althusser, 2009, str. 59–60). Другим речима, мотиви друштвеног делања индивидуе своје порекло имају у поменутом имагинарном односу²⁴ према стварности. С обзиром на то

²³ Фаталистичке моменте је могуће објаснити Алтисеровом личношћу. Читаваог живота се борио са маничном депресијом (Johnson, 1993, str. xi), или како је данас устаљена номенклатура, биполарним афективним поремећајем. Током једне од својих депресивних епизода, убио је своју супругу Хелену Ритман (Hélène Rytman), новембра 1980. године, али је ослобођен оптужби услед неурачунљивости (Johnson, 1993, str. vi–vii). Већи део остатка живота је провео на лечењу у болницама за ментално здравље. Све што је постигао током своје академске каријере, настало је у периодима између епизода депресије, напомиње Џонсон (Johnson, 1993, str. xi).

²⁴ „Ако верује у Бога, она [индивидуа] одлази у Цркву како би присуствовала литургији, клечи, моли се, исповеда се, чини покору (једном је била материјална у свакодневном смислу речи) те се, наравно, каје, итд. Ако верује у Дужност, имаће одговарајућа понашања, уписана у ритуалне

да друштвено делање јесте материјалност идеологије, која опет представља извор мотива делања сваког члана друштва, Алтисер закључује да индивидуа једино кроз идеологију постоји као субјекат (Althusser, 2009, str. 65). Другим речима, идеологија трансформише појединца у делатног субјекта. Претходно говори о томе да схватање идеологије француског филозофа увелико превазилази уске границе политичке идеологије и поистовећује се са светоназором који друштвеној акцији пружа сврху. Истовремено, субјекат и идеологија су међусобно прожети у тој мери да поглед на стварност ослобођен од идеолошких утицаја јесте немогућ²⁵.

Иако је до сада у текућем одељку појам идеологије најчешће употребљаван у једнини, сувишно је истаћи да реалност подразумева постојање идеологија. Индивидуа постаје субјект кроз процес идеолошке интерпелације који се према Алтисеровој замисли одиграва лако, спонтано и скоро природно, без задршке и двоумљења. Одређена идеологија интерпелира (позива) индивидуу, а субјекат се једноставно одазива (Althusser, 2009, str. 69). Не треба заборавити да ДИА делује на појединце од првих момената свесности, па и родитељи у свом опхођењу према детету унутар породице материјализују идеологију која их је окруживала и прожимала читавог живота. На овај начин поглед на стварност из специфичне структуралне позиције који се посредује кроз друштвено делање изједначава се са самом реалношћу, док индивидуи остаје на концу једино да се сложи са очигледношћу истине коју идеологија твори (Althusser, 2009, str. 74).

ЗАКЉУЧАК

Шта стоји на крају овог кривудаог пута? Теорија секуритизације тврди да је безбедносно питање оно које се као такво дефинише, а публика такво одређење прихвати. Као важно питање које је замисао Бузана и сарадника оставила без адекватног одговора, издвојен је разлог због ког публика уопште пристаје да саслуша секуритизујећег актера, односно да та особа буде препозната као неко са прерогативом дефинисања безбедносног питања. У ову сврху искоришћена су размишљања Луја Алтисера о репродукцији капиталистичке друштвеноекономске формације, која, између осталог, садрже становиште о постојању низа државних и друштвених институција (државних апарата) чија је сврха да науче поједине чланове друштва како се влада и већину како се њима влада. Но, пре тога је било потребно показати да захваљујући схватању безбедности као вредности јесте могуће исту уврстити међу постојеће чиниоце етаблираних идеологија. Самим тим и вредност безбедности постаје предмет друштвених институција које Алтисер назива државним идеолошким апаратима. Из Хејвудовог пописа постојећих одређења идеологије могуће је видети

праксе „у складу са обичајима“. Ако верује у Правду, предаће се безусловно прописима права те ће можда чак и протестовати када се прекрше, потписивати петиције, учествовати на демонстрацијама итд.“ (Althusser, 2009, str. 60).

²⁵ „Зато они који су по дефиницији у идеологији верују да су изван идеологије: један од ефеката идеологије је практично одбацивање идеолошког карактера идеологије путем идеологије: идеологија никада не каже ‘ја сам идеолошка’“ (Althusser, 2009, str. 70).

да поменути облик мишљења у себе укључује и представе о начину функционисања друштва, праведној расподели друштвених ресурса и још много штошта што се може подвести под општим називом идеја или светоназора. Тако, одговор на питање зашто публика слуша секуритизујућег актера јесте тај да читав низ институција постоји са сврхом нормализације и натурализације постојеће дистрибуције моћи, а публика је животе провела у њиховом окриљу. Све док секуритизујући потез својим особинама не излази из доминантне представе стварности, секуритизујући актери се могу надати успеху свог настојања.

Нема потребе наглашавати да овакав еклектички додатак теорији секуритизације захтева још рада. Алтисеров приступ је фокусиран на репродукцију система, тако да не нуди теоријска средства која се односе на евентуалну промену истог. Већ је наведено да је ово упадљиво, ако се у обзир узме жеља за обнављањем и развијањем револуционарног жара марксистичке друштвене теорије коју је за своје дело везивао француски мислилац. Из овог кључа једина промена која заслужује своје име јесте промена система друштвене производње. Но, како до ње доћи ако је субјекат концептиран као живи апарат? Уз све ово остају отворена питања набрекнуле државе и нејасне поделе између репресивних и идеолошких сегмената државног апарата.

На страни теорије Бузана и сарадника остају питања амбициозности замисли која у свом срцу има скромни говорни чин, недовољно развијеног сегмента теоријског система који се тиче међусекторских односа и нејасне улоге функционалних актера.

У овом тексту су проблематична места само идентификована, јер би иоле детаљно бављење проблематичним местима захтевало и далеко више простора него што може да пружи један текст. За сада је понуђена једна скица модификације популарне теорије, која се своди на грубо додавање оних делова чији се недостатак највише осећао у првобитној замисли, или је бар аутор текста сматрао да је такав случај. Оно што одавде треба да следи јесте постепена рафинација понуђеног нацрта, а самим тим и отклањање идентификованих проблема присутних у појединачним компонентама дате скице.

Dejan D. Petrović¹
University of Belgrade, Faculty of Security Studies
Belgrade (Serbia)

(ONCE AGAIN) ON THE CONCEPT OF SECURITY AND THE SKETCH OF THE MODIFIED SECURITIZATION THEORY

(Translation *In Extenso*)

Abstract: The main subject of consideration is the concept of security. However, the conceptual analysis is carried out in a specific way, namely through the presentation of a rough outline of the popular theory's modification. Security is viewed as a value whose existence is linked to the preservation of the established value system of a given society, which is used as a basis for further reflection on the nature of the relationship between security and ideology. The standpoint that security, as a value, can be easily integrated into existing ideological systems allows it to be the subject of Althusser's ideological state apparatuses. By using the theories of the state and ideology of the French philosopher, this paper aims to overcome the main shortcomings of the theory of securitization, namely the weak visibility of structural factors that enable the realization of the mentioned process.

Keywords: concept of security, securitization, ideology, ideological state apparatuses, state

INTRODUCTION

What is security?² This question continues to captivate the scientific community broadly framed by the name of security studies. This is certainly not surprising given the name of the discipline. It is strange that despite calls for a clearer definition of the term that

¹ dejan.petrovic@fb.bg.ac.rs; <https://orcid.org/0009-0009-6843-7050>

² The text by Emma Rothschild bears the same title (Rothschild, 1995). The central idea presented by the author in this work is that the themes emerging within security studies during the 1990s, in the context of reflections on the discipline's central concept, already existed during the period between the mid-17th century and the French Revolution (Rothschild, 1995, pp. 60–61), when the ideological core of liberalism crystallized into the form known today. As the opening sentences of this discussion express a sentiment like that present in Rothschild's text, the initial question exists as an appropriate symbolic act.

have continuously appeared within the disciplinary boundaries since the 1950s (Wolfers, 1952) to the present day, a clear answer remains out of reach. The collapse of the Soviet Union and the events of September 11, 2001, have led to periods of intense reflection on security (Baldwin, 1997, p. 5; Booth, 2005, p. 2), which have been followed by periods of lesser interest in theoretical questions, but in fact, the questioning of the central concept of these studies has never truly ceased.

At the end of the 1990s, Baldwin noticed a proliferation of works attempting to re-define the concept of security in a way that the concept corresponds to the complexity of socio-political reality (Baldwin, 1997, p. 5), while these texts simultaneously offered little novelty compared to what Wolfers wrote back in the 1950s³ (Baldwin, 1997, p. 8).

Today, there are no significant changes in terms of the theoretical treatment of security. Similar texts, with similar introductions outlining the state of the problem within the discipline and the same calls, with an ever-growing list of recent historical events that require rethinking the concept (Jacob, 2017, pp. xvii–xix). True, this can cause a kind of “material fatigue” in the scientific community, but it does not automatically lead to the transition of the above-described theoretical problem into the domain of barren scholastic acrobatics. As Ken Booth notes, security in all its forms is once again at the top of all agendas and seems to remain there for the foreseeable future (Booth, 2005, p. 2), so thinking about the central concept is just as important in the contemporary moment as it was 70 years ago, despite the feeling of running in a same place, over and over again.

It would be insincere to claim that this work is completely different from the mentioned “always similar texts with similar introductions” because, as the following text will show, that is not the case. The distinction of this text lies primarily in perspective, that is, in viewing the problem from a sociological angle⁴. Namely, the following text will present another attempt to rethink the concept of security based on three elements, namely the theory of securitization, the view of security as an ideology, and Althusser’s reflections on ideological state apparatuses. The previous needs to be briefly explained.

The theory of securitization is undoubtedly popular within academic circles that have directed their interests towards expanding the concept of security and the list of referent objects covered by this concept over the past three decades (Stępką, 2022, p. 18). However, the concept of securitization and the theory⁵ that has developed around this category do

³ In short, Wolfers argued that (national) security, like (national) interest, can mean completely different things to different social actors and is often nothing more than an empty slogan used to push through various political measures (Wolfers, 1952, pp. 481–484). As Wolfers views security as a value, or a measure of the absence of threats to the existing values of a given society (Wolfers, 1952, p. 485), he uses the rest of his influential text for a meticulous analysis of the impact of a series of factors, both external and internal, in relation to individual societies that affect whether the mentioned measure of absence of threats is greater or lesser.

⁴ The fact that critical security studies in which sociological insight is not foreign have existed for about thirty years (Wæver, 2012, pp. 52–55) makes this distinction marginal, but still not non-existent.

⁵ Buzan and Wæver, whose names are associated with the introduction of the concept of securitization into security studies, use the term analytical framework instead of theory for the approach developed around this concept (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, p. 19). It seems that this preference reflects the authors’ desire to emphasize the research potential of their approach, which goes beyond the boundaries of metatheoretical debates.

not provide an explicit definition of security⁶, but deal with the process of defining a particular problem as a security issue. For now, it is enough to say that from this perspective, security is what is defined as such, and that definition is accepted as truth. The concept of securitization arises on the basis of Austin's reflections on the speech act (Austin, 1962), which adds to the constructivist position from the previous sentence the problem inherent in all approaches in social theory that emphasize the actions of individual actors, in other words, the partial or complete invisibility of structures that enable the creation and reproduction of conditions in which a particular interaction, in this case, a speech act, takes place. Also, as it will be shown in the following text, the concept of securitization is broadly enough defined not to exclude the existence of security understood as a value, as Wolfers or Baldwin do⁷ (Baldwin, 1997, p. 13).

Viewing security as a value leads to the second and third elements. It should be immediately stated that security is not viewed as an ideology in this work but it relies on authors who view security in such way (Barnet, 1985; Ugilt, 2017), in the sense of critical reading⁸. The reason for this is that ideologies are relatively complex forms of thought that are never based on a single value, in this case security. However, by accepting Wolfers' and Baldwin's position on security as a value, it is possible for security to be found within some existing ideology along with other values such as freedom, equality, justice, or others depending on the individual ideology. Ideological state apparatuses function as a means that enable, somewhat awkwardly, the reproduction of conditions for the reproduction of the existing order. This most simply implies maintaining a worldview in which the current order is natural, the best, and the only possible one. On the other hand, the previous makes the background of the act of securitization somewhat more visible, that is, it answers the questions of why someone is recognized as a person who possesses the authority and legitimacy to act as a securitizing actor and exactly which parts of reality are important enough to allow extraordinary political measures in case of a threat, that is, successful securitization. However, it should be noted that the creators of the theory of securitization are aware of some of the mentioned problems, but the solutions rarely go beyond *ad hoc* explanations in the form of incidental sentences at critical points. More on this will be presented in the next section.

The structure of the work is identical to the previous explanation of the text's intention. First, the most important points of the theory of securitization will be presented, after which

⁶ In this approach, the meaning of a concept lies in its usage and is not something we can define analytically or philosophically according to what would be "best" (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, p. 24).

⁷ Baldwin adopts Wolfers' definition with minimal adjustments. Specifically, Baldwin argues that the formulation "absence of threats" within the definition of his predecessor leaves room for various interpretations. Instead, he proposes defining security as the low probability of damage to the existing values of a given society (Baldwin, 1997, p. 13). Interestingly, Baldwin, perhaps unknowingly, conceptualizes security in a manner like Michel Foucault twenty years earlier. The French thinker identifies dealing with uncertainty and probabilities as one of the fundamental characteristics of the security dispositif (Foucault, 2014, pp. 38–39).

⁸ At the same time, the limitations of space dictate that this text goes no further than merely mentioning the thinkers who initially inspired the author to reflect on the relationship between security and ideology. Hopefully, a separate work on this topic will be dedicated in the near future.

space will be devoted to a brief presentation of the viewpoint on the relationship between security and ideology specific to this work, and to be continued with a section focused on Althusser and ideological state apparatuses. In conclusion, these separate parts will together form a relatively coherent whole that is essentially a sketch of a modest supplement to the securitization theory.

SECURITIZATION OR HOW TO TALK ABOUT SECURITY WITHOUT THE CONCEPT OF SECURITY

To dispel any potential misunderstandings that may arise among readers due to the title of this section, it should be stated immediately that the theory of securitization, as well as the concept itself, represents an intriguing attempt to bypass the issues that seem inseparable from efforts to define security⁹.

Securitization can be viewed as an extreme variant of politicization, meaning an act by which a certain issue is removed from the usual frameworks of political processes by portraying it as an exceptionally significant political issue or as something whose importance transcends politics altogether (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, p. 23). The criterion that the authors use to distinguish securitization from other forms of politicization is the presentation of a specific issue as an existential threat (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, p. 24), with the understanding of such a threat varying from sector¹⁰ to sector (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, pp. 21–23). In this way, an issue can be considered securitized if the invocation of an existential threat activates extraordinary measures that bypass the entire political process as a means to eliminate such a threat. Also, the question of whether a threat truly exists is not primary for a specific topic to become a security issue; rather, the necessary and sufficient condition is that the topic is presented as such (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, p. 24).

However, this is only half the process, as successful securitization requires that the audience to whom the specific issue is presented as an existential threat agrees with this perception, i.e., accepts such a definition of the situation. Otherwise, one can only speak

⁹ “Years of effort have failed to produce a generally accepted definition or measure for power, and the concept of justice is traditionally notorious for the way in which it divides opinion. There is no reason to think that security would be any easier to crack, and there is not much point in trying” (Buzan, 1983, p. 11). However, just a sentence or two later, Buzan provides a working definition of security as “the pursuit of freedom from threats” (Buzan, 1983, p. 11), which he considers adequate for his research.

¹⁰ Buzan and colleagues distinguish 5 sectors, namely military, political, economic, social, and environmental. Additionally, the criterion for distinguishing a sector as such is the dominant type of relationship. Thus, the military sector is formed around relationships of coercion and force, the political around relationships of power, the economic around relationships of trade, production, and finance, the social around relationships of collective (social) identities, and finally, the environmental sector around the relationship between humans and the biosphere (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, p. 7). From the above, it is possible to see that the concept of a sector roughly corresponds to the category of a social subsystem in sociology.

of a securitizing move undertaken by a particular actor, not of successful securitization (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, p. 25).

If readers are familiar with *How to Do Things with Words* by John L. Austin, in the previous sentences – even if they skimmed over the introductory section – they may recognize Austin's performative or speech act transplanted into the security context with some modifications¹¹. Indeed, Buzan and his colleagues are entirely open about their intellectual debt to Austin (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, p. 26).

The starting point of the analysis by Buzan and his colleagues lies at the completely opposite end of the micro/macro spectrum of studying social reality. Although the three authors attempt to offer an understanding of the security problem that should be effective at all levels of analysis and applicable to a wide range of referent objects, if not all (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, p. 36), their starting point has always been in international relations (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, pp. 1–7). Consequently, the number of factors that must be taken into account has multiplied compared to Austin's concept. Dividing the field of study into sectors allows this multitude to be framed into smaller units, but it does not significantly simplify the analysis. The reason for this is the relative autonomy of the sectors, which leaves room for the existence of specific rules of functioning, along with a corresponding network of relations and positions that collectively influence potential securitization. If one adds intersectoral relations to all this, along with the particularities they entail and the specifics of situations in which the process of securitization transcends the boundaries of an individual sector, the number of relevant factors seems simply overwhelming. Buzan and his colleagues are aware of the difficulties associated with studying security in the manner they propose (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, p. 23), but what tools do they offer to resolve them?

Besides recognizing the obstacles, the three authors offer a modest set of tools for overcoming them. Specifically, beyond the classification of analytical units within their approach, namely, referent objects, securitizing actors, and functional actors (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, p. 36), Buzan and his colleagues have only security complexes at their disposal (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, p. 43).

In the case of the previously mentioned classification, things are somewhat clear. Referent objects are those whose existence is perceived as threatened, while securitizing actors are the agents who declare something to be existentially threatened. Functional actors, however, are a novelty compared to Austin's speaker–audience framework (Austin, 1962), representing actors who influence the dynamics of a specific sector without being

¹¹ If one focuses on the following, admittedly lengthy, quotation, it soon becomes evident that a simple substitution of a few key terms (e.g., performance, act, utterance, etc.) with words like securitization and security transforms Austin's reflections into the "skeleton" of the theory of securitization:

"The uttering of the words is, indeed, usually a, or even the, leading incident in the performance of the act (of betting or what not), the performance of which is also the object of the utterance, but it is far from being usually, even if it is ever, the sole thing necessary if the act is to be deemed to have been performed. Speaking generally, it is always necessary that the circumstances in which the words are uttered should be in some way, or ways, appropriate, and it is very commonly necessary that either the speaker himself or other persons should also perform certain other actions, whether 'physical' or 'mental' actions or even acts of uttering further words" (Austin, 1962, p. 8).

either securitizing actors or referent objects themselves (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, p. 36). This raises the question: What exactly are functional actors? In the case of the military sector, where securitization is most institutionalized (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, pp. 27–28), the authors note that, in some instances, it is difficult to clearly distinguish between securitizing actors and functional actors, especially given the complexity of modern states (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, p. 56). Moreover, the relationship between the audience, in Austin's sense, and the category of functional actors is not entirely clear. The audience is not completely devoid of agency, it does not merely exist to accept or reject the securitization attempt, although there is a tendency, both in this theory and in the speech act theory, to unequivocally position power on the side of the speaker (the securitizing actor) (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, p. 41). This suggests that the audience can also influence the functioning of a specific sector. More importantly, do securitizing actors need to convince functional actors of the legitimacy of their intentions, or not? Aside from occasionally cataloguing functional actors by sector (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, pp. 56–57; 79; 102–103), Buzan and his colleagues do not provide an answer to this question.

Regarding security complexes, they represent a “constellation of security concerns, the different instances of securitization as such form the nodes among which the lines can be drawn and the complex mapped” (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, p. 43). In other words, in the case of successful securitization, the connections and interactions that stem from it are traced, and an effort is made to analyze how such actions affect the broader socio-political framework and where the potential consequences are most strongly felt (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, pp. 42–43). Thus, to the complex question of the interweaving influence of numerous factors within and between sectors that impact potential cases of securitization, the creators of this theory respond with a simple research framework.

It seems that the securitization theory, or at least as presented here, works best in areas where it does not stray too far from its theoretical foundation, namely, Austin's reflections on speech acts. As the creators of the theory become more ambitious in their conceptualization and move toward higher levels of analysis, the reliance on the contextuality of securitization (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, pp. 32, 42) increasingly transforms into a specific theoretical *deus ex machina*.

Another note is necessary here. Austin, and consequently Buzan and his colleagues, implicitly accept the existence of a broader social structure that conditions the realization of a speech act in a specific manner or the existence of the speech act as such, but they do not theoretically elaborate on this aspect of structural determinism. For example, it is merely stated that certain individuals can utter certain words in certain situations (Austin, 1962, pp. 14–15), or that certain speech acts can demonstrate power (Austin, 1962, pp. 154–155; 162), without further exploration. Similarly, in the case of the securitization theory, Buzan and his colleagues state that the social capital of the securitizing actor, who occupies a position of authority (though not necessarily formal authority), influences the success of the securitizing act (Buzan, Wæver, de Wilde, 1998, p. 33). It seems important for the securitization theory to consider the factors influencing this process, yet the mentioned point is the first and last place where the concept of social capital is discussed. Questions regarding the nature, production, and reproduction of social capital, along with the reason why the audience is ready to listen a securitizing actor with given characteristics, remain

“in the air”. Although these structural aspects of the theory remain underdeveloped, both in Austin’s work and in the work of the creators of securitization theory, the ambitiousness of Buzan, Wæver, and de Wilde’s vision makes this shortcoming more pronounced. Nevertheless, this simultaneously opens space for theoretical elaboration, which this text seeks to explore by following Althusser’s thoughts presented in *Ideology and Ideological State Apparatuses*. Before taking this step, it is necessary to reflect on the relationship between security and ideology.

IDEOLOGY, SECURITY, AND THE IDEOLOGY OF SECURITY

The fact that there is no universally accepted definition of ideology (Heywood, 2005, p. 6) should not surprise anyone engaged in social sciences. As Andrew Heywood notes, one of the reasons for this situation is the impossibility of isolating attempts to define ideology from the current ideological conflicts (Heywood, 2005, p. 6). Even if a relatively neutral and objective definition of ideology is achieved, as will follow in this text, it can still be criticized for being overly general and losing its “critical edge” (Heywood, 2005, p. 12).

If the existing conflicting meanings of ideology were to be compiled in one place, in the way Heywood does, the result would be the following extensive list: a system of political beliefs; a set of political ideas oriented toward action; the ideas of the ruling class; a worldview of a particular class or social group; political ideas that articulate class or other social interests; ideas that spread false consciousness among the exploited or oppressed; ideas that situate individuals within a specific social context and produce a sense of collective belonging; a set of ideas used to legitimize a political system or regime; a comprehensive political doctrine claiming a monopoly on truth; an abstract and highly systematic set of political ideas (Heywood, 2005, p. 6).

Without delving deeper into each individual meaning of the term, for the purposes of this discussion, Martin Seliger’s definition suffices, where ideology is described as “a set of ideas by which men [and women] posit, explain, and justify the ends and means of organized social action, whether this action aims to preserve, amend, uproot, or rebuild a given social order” (Seliger, cited in Heywood, 2005, p. 12).

Looking at this definition and comparing it to the above catalogue of meanings, it can be observed that these meanings, albeit with varying degrees of comfort, can fit into it. But what about security? By accepting earlier discussed Baldwin’s modification of Wolfers’ understanding of the category of security, it becomes the low probability of existing values’ disruption within a given society. Following in the footsteps of these two authors involves respecting their understanding of the nature of the concept, that is, perceiving security as a value. However, it is a specific kind of value that cannot exist without others. In other words, without other values that could be disrupted, security, by this definition, means little or nothing. Moreover, a revisitation of the various meanings of the term ideology reveals that the category of ideas always appears in the plural and that one value does not constitute ideology—especially not a value that is a function of other values, such as security, regardless of how central or crucial some authors consider it to be (Baldwin, 1997, pp. 18–19).

On the other hand, the aforementioned definition of security points to the possibility of easily incorporating this value into broader ideological systems. The relationship between security and ideology is not a particularly new subject of study within security studies and related disciplines. Even securitization can be viewed from this perspective as a continuation of the tradition that equates ideology with false consciousness among the oppressed. The way the specific characteristics of ideology are perceived from a standpoint closer to Marx's conception will be addressed in the following section.

REPRODUCTION OF THE CONDITIONS OF SECURITY PRODUCTION¹²

What can Althusser bring to the securitization theory? The answer has already been hinted and can be summarized in one word: structure. On the other hand, the French thinker's approach can contribute to the visibility of structural factors influencing the success or failure of a securitizing act, as these factors are often assumed in Buzan and colleagues' theory, with little or no effort to make them explicit¹³. Therefore, this section of the text will focus on ideological state apparatuses, ideology, and ideological interpellation.

Althusser views his reflections on the state as an elaboration of Marx's positions on this social institution, presented in several key works¹⁴, as well as Vladimir Ilyich Lenin's theory of the state outlined in *State and Revolution*. The modification of the aforementioned theory arises from applying a perspective focused on the reproduction of production relations (Althusser, 2009, p. 19). This involves distinguishing between the state's repressive apparatus and the state's ideological apparatuses within the state (Althusser, 2009, p. 27). The state's repressive apparatus¹⁵ represents those components unified by their mode of functioning

¹² The subtitle is the result of a little wordplay with Althusser's formulation of the essence of his interest in ideology and ideological state apparatuses. Since this section aims to present the most important points of the mentioned segment of the French philosopher's work, and in the broader context of thinking about security, such "playfulness" seems justified. Althusser's original thought that inspired this section's title is: "It follows that every social formation, in order to exist, must reproduce the conditions of its production simultaneously with production, in order to be able to produce" (Althusser, 2009, p. 8).

¹³ More precisely, it refers to providing an answer to the question of why the securitizing actor is recognized by the audience as someone who can legitimately speak about security. The identification of the social capital of the securitizing actor by Buzan, Wæver, and de Wilde as a factor of successful securitization is interpreted here as an unconvincing attempt to anticipate potential criticisms and is therefore not taken into account. If social capital were indeed an important part of the securitization theory, it would be expected that this category would be given more space than a single mention. However, this did not happen.

¹⁴ The mentioned author cites *The Communist Manifesto*, *The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte*, *The Civil War in France*, and *Class Struggles in France* (Althusser, 2009, pp. 20, 25).

¹⁵ Althusser is a bit confusing at this point because he alternates between talking about the state repressive apparatus and apparatuses (Althusser, 2009: 27–28). As he explicitly claims one page later that there is one state repressive apparatus and a multitude of ideological state apparatuses (Althusser, 2009, p. 28), in this text the repressive apparatus is mentioned in the singular.

and violence as their primary¹⁶ characteristic, or differently formulated, everything that classical Marxist theory regards as the state¹⁷ (Althusser, 2009, p. 27). Ideological state apparatuses, or ISA¹⁸, are unified in their functioning by the ideology of the ruling class (Althusser, 2009, p. 31), through which they primarily operate (Althusser, 2009, p. 30). In this way, a division of labour is achieved between the repressive apparatus and the ISA to reproduce production relations, which are simultaneously relations of exploitation (Althusser, 2009, p. 36). Althusser emphasizes that the distinction between repressive and ideological apparatuses was suggested by Gramsci (Antonio Gramsci), but he did not succeed in systematizing his observations (Althusser, 2009, p. 26). The foundation of this differentiation stems from the nature of state power. Following the Italian thinker, Althusser concludes that governance cannot be based solely on repression but must also involve a measure of consent¹⁹. Thus, consent is produced through ISA, while coercion ensures the political conditions in which such production is possible (Althusser, 2009, pp. 36–37). Ideology ensures the harmonious functioning of these two groups of state apparatuses (Althusser, 2009, p. 37) and creates an imaginary relationship of individuals to the real conditions of social production (Althusser, 2009, p. 56).

When examining the constituent parts or individual apparatuses that make up the ISA, the overextended state within Althusser's theory becomes immediately apparent. Moreover, since the ideological state apparatuses encompass everything from the family and church to law, politics, media, sports, and even literature, society and the state become indistinguishable. Additionally, the overlap of certain components of the state's repressive apparatus and the ISA, such as in the case of the legal ideological state apparatuses (Althusser, 2009, p. 28), makes it impossible to draw clear distinctions between these specific parts of the state. In the same context, it is worth noting that both parts of the state perform the same functions, albeit to varying degrees²⁰. Althusser was aware of the problem of differentiation, but the solution he offered is, to put it mildly, confusing. The French philosopher placed the state's repressive apparatus entirely in the public sphere, while he located the ISA largely in

¹⁶ The repressive apparatus primarily operates through violence and secondarily through ideology, whereas the opposite is true in the case of ideological state apparatuses (Althusser, 2009, p. 30).

¹⁷ "Let us remember that in Marxist theory, state apparatuses (SAs) include the government, administration, military, police, courts, prisons, etc., which constitute what I will further refer to as the repressive state apparatuses" (Althusser, 2009, p. 27).

¹⁸ The catalogue of ideological state apparatuses, according to Althusser, is as follows: "the religious ISA (the system of various churches), the educational ISA (the system of various 'schools,' both public and private), the family ISA, the legal ISA, the political ISA (the political system, including various parties), the trade union ISA, the informational ISA (press, radio, and television, etc.), and the cultural ISA (literature, fine arts, sports, etc.);" (Althusser, 2009, p. 28).

¹⁹ "As far as we know, no class can hold state power for an extended period of time without exercising hegemony over and through ideological state apparatuses" (Althusser, 2009, p. 32).

²⁰ A good illustration of this duality is the military, which, in addition to its primary function, played an important role in spreading official state ideology among conscripts with the establishment of modern military from the late 18th century onward. Previously is specially emphasized in the case of the Austro-Hungarian military, where an attempt was made to balance German hegemony and the multinational composition of the armed forces through the practice of regimental languages (Petrović, 2022, pp. 51–54).

the private sphere, emphasizing that churches, parties, unions, families, certain schools, a significant portion of the press, and so on, are private (Althusser, 2009, pp. 28–29). From this, one might infer that Althusser equates the private and public spheres, in a sense, with private and state property. It remains unclear why he employs this dichotomy in such a manner. However, a few lines later, he states that it does not matter whether institutions are private or public; what matters is how they function (Althusser, 2009, p. 29), making it unequivocally clear that an answer will not be forthcoming.

The hastily gathered flaws of Althusser's theory of the state are certainly not the reason why *Ideology and Ideological State Apparatuses* is still being read today. The enduring and pervasive nature with which ideology permeates individual existence through various social institutions is vividly described in the aforementioned work. From the earliest days of life, every member of society is exposed to the dominant ideology, first within their family, then in school and other ideological apparatuses, until the biological units reach their inevitable end. Among the ISA, as Althusser claims, the educational apparatus takes precedence in modern contexts²¹ because, "no other ideological apparatus in capitalist social formations has a mandatory (and no less important, free) audience, 8 hours a day, 5 to 6 days a week, composed of the entire child population" (Althusser, 2009, p. 45). Furthermore, schools enable the dissemination of ideology among students, with slight variations corresponding to the specific positions they will occupy in the production system upon completing their education (Althusser, 2009, p. 44). Thus, in Althusser's concept, the educational ideological apparatus functions to impose the ruling class's worldview during the most vulnerable stage of life, while other parts of the ISA maintain this interpretation of reality throughout the remainder of life (Althusser, 2009, p. 45). As Althusser's friend, British historian Douglas Johnson, beautifully wrote in the preface to the French philosopher's posthumously published autobiography: "There are those who learn to rule, and there are those who learn to be ruled" (Johnson, 1993, p. xvii).

From the foregoing, it is relatively easy to see that Althusser does not assign much significance to the individual as such. The individual exists solely to reproduce the system and passively adopts everything the ideological state apparatuses deliver. Even adherence to one ideology or another is not the result of a voluntary act, because from Althusser's perspective, as the text will soon demonstrate, the individual does not choose ideology—quite the opposite. There is a miasma of fatalism²² surrounding such a conception of ideology and ideological state apparatuses. However, as Johnson emphasizes (Johnson, 1993, p. xii), Althusser was not interested in emancipation, humanism, or the idealism of Marxist philosophy. He viewed Marxism, above all, as a scientific theory to which he

²¹ In pre-capitalist societies, the church held the position now occupied by schools. Althusser argues that one of the primary goals of the French Revolution was to overthrow the church from its position as the dominant apparatus of ideological reproduction (Althusser, 2009, pp. 38–39).

²² The fatalistic notes can be explained by Althusser's personality. Throughout his life, he battled manic depression (Johnson, 1993, p. xi), or as it is now commonly termed, bipolar affective disorder. During one of his depressive episodes, he killed his wife, Hélène Rytman, in November 1980 but was acquitted of charges due to insanity (Johnson, 1993, pp. vi–vii). He spent much of the remainder of his life undergoing treatment in mental health institutions. Everything he achieved during his academic career was accomplished in the periods between depressive episodes, notes Johnson (1993, p. xi).

sought to restore revolutionary fervour (Johnson, 1993, p. xii). Nevertheless, there is an apparent tension between revolutionary aspirations and reflections concerning current socio-economic formation if the human factor is reduced to a collection of living cogs in the social mechanism.

It has already been mentioned earlier that ideologies choose individuals. How is this possible? The answer to this question clearly requires an examination of Althusser's understanding of ideology. Essentially, the French philosopher modifies Marx's conception of ideology as false consciousness (Althusser, 2009, pp. 49–51), though he does not stray far from his theoretical predecessor. Ideology is defined as the imaginary relationship of the individual to the real conditions of their existence (Althusser, 2009, p. 53). Ideologies do not portray the existing relations of production in a false light; rather, individuals' perception of their connection to these relations is distorted (Althusser, 2009, p. 56). The material existence of ideology is represented by individuals' social actions or their practices (Althusser, 2009, pp. 59–60). In other words, the motives for individuals' social actions originate in the aforementioned imaginary²³ relationship to reality. Given that social action constitutes the materiality of ideology, which in turn provides the source of motives for every member of society, Althusser concludes that the individual exists as a subject only through ideology (Althusser, 2009, p. 65). In other words, ideology transforms the individual into an active subject. This implies that Althusser's conception of ideology goes far beyond the narrow boundaries of political ideology, equating it with a worldview that gives purpose to social action. At the same time, the subject and ideology are so deeply intertwined that a perspective on reality free from ideological influences is impossible²⁴.

Although the term ideology has so far been most often used in the singular in this section, it is hardly necessary to emphasize that reality involves the existence of multiple ideologies. An individual becomes a subject through the process of ideological interpellation, which, according to Althusser's concept, occurs easily, spontaneously, and almost naturally, without hesitation or doubt. A specific ideology interpellates (calls out to) the individual, and the subject simply responds (Althusser, 2009, p. 69). It should not be forgotten that the ISA influence individuals from the very first moments of consciousness. Even parents, in their interactions with their child within the family, materialize the ideology that surrounded and permeated them throughout their lives. In this way, a perspective on reality from a specific structural position, mediated through social action, becomes equated with reality itself. In the end, the individual is left with no choice but to agree with the apparent truth that ideology creates (Althusser, 2009, p. 74).

²³ "If they believe in God, individual goes to Church to attend mass, kneels, prays, confesses, performs penance (which was once material in the everyday sense of the word), and, of course, repents, etc. If they believe in Duty, they will adopt corresponding behaviors inscribed in ritual practices 'in accordance with customs.' If they believe in Justice, they will unconditionally adhere to the rules of law and may even protest when they are violated, sign petitions, participate in demonstrations, etc." (Althusser, 2009, p. 60).

²⁴ "Thus, those who are by definition within ideology believe they are outside of ideology: one of the effects of ideology is the practical denial of the ideological character of ideology through ideology itself; ideology never says, 'I am ideological.'" (Althusser, 2009, p. 70)

CONCLUSION

What lies at the end of this winding path? The securitization theory asserts that a security issue is one that is defined as such and accepted by the audience. An important question left unanswered by Buzan and his colleagues' concept is why the audience agrees to listen to the securitizing actor and recognizes that individual as someone with the prerogative to define a security issue. To address this, Althusser's reflections on the reproduction of capitalist socio-economic formations were utilized. These reflections include the notion of the existence of various state and social institutions (state apparatuses) whose purpose is to teach certain members of society how to govern and the majority how to be governed. Before this step, however, it was necessary to demonstrate that by understanding security as a value, it becomes possible to incorporate it among the existing components of established ideologies. Consequently, the value of security becomes a subject of the social institutions that Althusser refers to as ideological state apparatuses. From Heywood's list of existing definitions of ideology, it is evident that this form of thinking includes notions of how society functions, the fair distribution of social resources, and much more that can be classified under the general term of ideas or worldview. Thus, the answer to why the audience listens to the securitizing actor lies in the fact that an entire array of institutions exists to normalize and naturalize the current distribution of power, and the audience has spent their lives under their influence. As long as the securitizing move does not deviate from the dominant conception of reality, securitizing actors can hope for the success of their efforts.

It goes without saying that such an eclectic addition to the securitization theory requires further work. Althusser's approach focuses on the reproduction of systems and does not offer theoretical tools for addressing potential changes to the system. This is notable given his desire to revive and develop the revolutionary fervour of Marxist social theory, which the French thinker tied to his work. In this framework, the only change deserving of the name is a change of the system of social production. However, how can such change occur if the subject is conceptualized as a living apparatus? Additionally, unresolved questions remain about the inflated state and the unclear division between the repressive and ideological segments of the state apparatus.

On the side of Buzan and his colleagues' theory, questions remain regarding the ambition of a concept that has at its heart the modest speech act, the underdeveloped segment of the theoretical system concerning intersectoral relations, and the unclear role of functional actors.

In this text, problematic areas have merely been identified, as even a moderately detailed discussion of them would require far more space than one text can provide. For now, a sketch of a modification to the popular theory has been offered, amounting to a rough addition of the parts most noticeably absent from the original concept – or at least that the author of this text considered to be the case. What should follow from here is the gradual refinement of the proposed outline and, with it, the resolution of the identified issues present in the individual components of the given sketch.

REFERENCES/ЛИТЕРАТУРА

- Althusser, L. (2009). *Ideology and Ideological State Apparatuses*. Beograd: Karpos. [In Serbian]
- Austin, J. L. (1962). *How to Do Things with Words*. London: Oxford University Press.
- Baldwin, A. D. (1997). The concept of security. *Review of International Studies*, 23 (1), 5–26. Available at: <https://www.jstor.org/stable/20097464>.
- Barnet, R. J. (1985). The Ideology of the National Security State. *The Massachusetts Review*, 26 (4), 483–500. Available at: <https://www.jstor.org/stable/25089685>.
- Booth, K. (2005). Critical Explorations. In: K. Booth (ed.) *Critical Security Studies and World Politics*, 1–21. Boulder and London: Lynne Rienner Publishers Inc.
- Buzan, B., Wæver, O., De Wilde, J. (1998). *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder and London: Lynne Rienner Publishers Inc.
- Buzan, B. (1983). *People, States, and Fear: The National Security Problem in International Relations*. Brighton: Wheatsheaf Books.
- Foucault, M. (2014). *Security, Territory, Population*. Novi Sad: Mediterran Publishing. [In Serbian]
- Heywood, A. (2005). *Political Ideologies*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. [In Serbian]
- Jacob, E. D. (2017). Security Matters: Reflections on the Power of Prudence. In: E. D. Jacob (ed.). *Rethinking Security in the Twenty-First Century*, 17–33. New York: Palgrave Macmillan. <https://doi.org/10.1057/978-1-137-52542-0>.
- Johnson, D. (1993). Introduction: Louis Althusser 1918–1990. In: L. Althusser. *The Future Lasts Forever: A Memoir*, vi–xviii. New York: The New Press.
- Petrović, D. (2022). *From Race to Mass – The Influence of Political and Economic Transformation of Austro-Hungarian Society on The Changes in Ludwig Gumpłowicz's Social Theory*. Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu (Doctoral Dissertation). Available at: <https://nardus.mpn.gov.rs/handle/123456789/21441> [In Serbian]
- Rothschild, E. (1995). What Is Security? *Daedalus*, 124 (3), 53–98. Available at: <https://www.jstor.org/stable/20027310>.
- Stepka, M. (2022). *Identifying Security Logics in the EU Policy Discourse*. Cham: Springer Nature Switzerland AG. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-93035-6>.
- Ugilt, R. (2017). Security and Ideology. Jacob, E. D. (ed.). *Rethinking Security in the Twenty-First Century*, 3–18. New York: Palgrave Macmillan. DOI [10.1057/978-1-137-52542-0_1](https://doi.org/10.1057/978-1-137-52542-0_1).
- Wæver, O. (2012). Aberystwyth, Paris, Copenhagen: the Europeanness of new “schools” of security theory in an American field. In: A. B. Tickner and D. L. Blaney (eds.). *Thinking International Relations Differently*, 48–71. London and New York: Routledge.
- Wolfers, A. (1952). “National Security” as an Ambiguous Symbol. *Political Science Quarterly*, 67 (4), 481–502. Available at: <https://www.jstor.org/stable/2145138>.